

LIETUVOS NAUJOSIOS TEISĖS ISTORIJOS TYRIMAI: REZULTATAI IR PROBLEAMOS

Mindaugas Maksimaitis

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Teisės filosofijos ir istorijos katedros profesorius
habilituotas daktaras
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Tel. (+370 5) 2 71 46 97
El. paštas tfk@mruni.eu

Straipsnyje nagrinėjami Lietuvos naujosios teisės istorijos mokslo pasiekimai ir tų pasiekimų specifika bei jų lėmę veiksniai, skyrium imant, a) nepriklausomybės 1918–1940 m. laikotarpį, b) per beveik penkiasdešimtį sovietmečio metų, c) emigracijoje ir d) – pakartotinai atkūrus nepriklausomybę. Apibūdinami pasiekti tyrimų rezultatai, spragos ir kai kurios kitos šio mokslo baruose kylančios problemos.

This article investigates the achievements of the new legal history science and its determining factors during: a) the 1918–1940 independence; b) over fifty years of Soviet times; c) emigration; d) the period of regained independence. This article describes the results of the research as well as its shortages and certain issues within this area of science.

Įvadas

Teisės istorija – viena iš visuomenės mokslo šakų, padedanti susivokti sudėtingoje teisės esmės problematikoje, suprasti vykstančius teisinius reiškinius, ji kelia piliečio, ypač specialisto teisininko, intelektualinį išprusimą, plečia kiekvienam inteligentui būtiną erudiciją. Ne mažiau reikšminga taikomoji teisės istorijos paskirtis: ja, pirma, siekiama supažindinti su pagrindinių teisės institutų ir šakų ištakomis ir raida, tuo prisidedant prie akademinės teisės studijų sėkmės; antra, ji suteikia žinių, būtinų tiek praktiniam teisininko darbui istoriniu metodu aiškinant galiojančią teisę, tiek politikui ar įstatymų leidėjui tą teisę tobulinant ir plėtojant.

Juolab šiais požiūriais yra aktuali naujųjų laikų teisinė istorinė medžiaga.

Reikšmingas teisės istorijai skiriamas vaidmuo lemia svarbą periodiškai inventurizuoti ir įvertinti nuveiktus šioje srityje darbus bei numatyti jos raidos gaires ir tolesnę perspektyvą. Tačiau šie darbai turi būti atliekami atsižvelgiant į aplinkybę, jog, nors Lietuvos naujoji teisė vystėsi vos vieną šimtmetį, bet ir šio istoriškai neilgo tarpsnio sąlygos dėl nevienkartinų kardinalių politinių pokyčių valstybėje tam tikrais periodais būdavo labai skirtingos, kaskart palikdavo gilius aptariamo proceso, jo rezultatų ir jų tyrimų pėdsakus. Ši aplinkybė įpareigoja naujosios Lietuvos teisės istorijos tyrimus – jų rezultatus ir

problemas – aptarti neatsietai nuo konkre-
taus jų atlikimo laikmečio ir jo sukurtą tam
darbui sąlygų.

1. 1918–1940 metai – Lietuvos nau- josios teisės istorijos tyrimų pradžia

Tarpukario – 1918–1940 – metais apie Lie-
tuvos naująją teisę buvo kalbama iš esmės
dar esamuju laiku. Teisės istorijos aspek-
tu tuomet profesionaliai domėtasi, galima
tiesiai sakyti, išimtinai ankstesniais lai-
kais. Net žymiausio to meto teisės istoriko
A. Janulaičio darbai iš Lietuvos teisės isto-
rijos buvo skirti XIV–XIX a. problemoms
(su nedidelėmis išimtimis, pavyzdžiui,
apie jau nepriklausomoje Lietuvoje bu-
vusius projektus įstatymams tvarkyti [16,
p. 49–52]), o šio akademinio studijų dalyko
dėstymas Lietuvos universitete buvo bai-
giamas Pirmuoju pasauliniu karu, pripažįs-
tant, kad vėlesnieji laikai dar nebuvo spėję
tapti istorija. Būtų galima kalbėti nebent
apie teisininkus – keletą mokslo žmonių
ir praktikų – užsiėmusius atskiromis teisės
šakomis, kurių pats domėjimosi objektas –
atitinkami įstatymai – jau buvo suspėję kiek
pažengti savo raidos kelyje. Šiuo požiūriu
reikia paminėti Lietuvos konstitucijų moks-
linius tyrimus ne tik dėl išskirtinės jų reikš-
mės teisės raidai apskritai, bet ir dėl to, kad
tam medžiagos palyginti anksti ėmė duoti
sparti mūsų konstitucijų kaita. Naujųjų lai-
kų konstitucinės teisės istorijos medžiaga
ir apibendrinimai ypač išsamiai išnagrinė-
ti gausiuose konstitucinės teisės autorite-
to prof. M. Römerio veikaluose, skirtuose
Lietuvos nacionalinio valstybingumo atkū-
rimui ir konstitucinei jos raidai [60 ir kt.].
Tam tikrą indėlį kaupiant ir sisteminant tei-
sinio istorinio pobūdžio medžiagą jau tuo-
met buvo įnešę ne vienas besidarbuojantis

teisės baruose žmogus, parengęs ir publika-
vęs straipsnius ar didesnę apimtį darbų,
skirtus, pavyzdžiui, įvairiems valstybės atsi-
kūrimo teisiniams niuansams [14; 20; 26 ir
kt.], svarbiausių jos teisės institucijų [7; 29
ir kt.], rinkimų teisės [15], parlamentarizmo
[57], Klaipėdos krašto statuso [75], mirties
bausmės [17] raidai nušviesti. Bet apskritai
šiuo laikotarpiu galima kalbėti tik apie pir-
muosius žingsnius Lietuvos naujosios teisės
istorijos moksle.

2. Sovietmečio teisės istorijos tyrimai

Kartu su sovietmečio pradžia Lietuvos ne-
priklausomybės laikai ir jų teisė iš karto nu-
sivertė į istoriją, tapo teisės istorijos studijų
objektu. Kartu viso šio laikotarpio, užtruku-
sio penkiasdešimtį metų (vokiečių okupa-
cijos metais įsimintinesnė teisės istorijos
darbų nepublikuota¹), moksliniai tyrimai
paženklinė ryškia specifika.

Vos 1940 m. vasarą prasidėjus sovietinei
okupacijai, visi socialinių-humanitarinių
mokslų tyrimai susidūrė su anksčiau nere-
gėtomis kliūtimis. Atsisakius akademinės
laisvės, likvidavus atviros mokslinės dis-
kusijos galimybę, sukūrus mokslui (ir aps-
kritai viešumui) draudžiamų zonų sistemą,
atsiskleidė pagrindinė tų tyrimų kliūtis – to-
talinės valstybės pretenzijos į mąstymo
monopolį. Mokslui sovietmečiu buvo iš-

¹ Vokiečių okupacijos metais užbaigta rašyti prof.
M. Römerio studija, jo pavadinta „Istorinė Lietuvos so-
vietizacijos apžvalga ir konstitucinis jos įvertinimas“,
kurioje autorius apmąstė ir iš konstitucinės teisės moks-
lo pozicijų aptarė Lietuvos valstybei tragiškus 1940 m.
vasaros įvykius. Šis darbas, po kriptonimu paslėpus
tikrąją autoriaus pavardę, rankraščio teisėmis 1949 m.
buvo paskelbtas Vokietijoje [59], o pasiekę sovietinę
Lietuvą pavieniai leidinio egzemplioriai nuo skaityto-
jų akių budriai slėpti specialiuose mokslinių bibliotekų
fonduose

keltas kategoriškas „partiškumo“ reikavimas, įpareigojęs valstybinius ir teisinius reiškinius bei procesus vertinti iš neva nuosekliausiai revoliucinės darbininkų klasės, kurios priešakiniu būriu esanti marksistine teorija ginkluota komunistų partija, pozicijų [73, p. 16]. Konkrečiai drausta „valstybės ir teisės istorijos įvykius vaizduoti objektyvistiškai“, reikalauta kaskart jiems „duoti politinį įvertinimą“ [13, p. 16–17]. Iš klasinių partinių pozicijų teisės mokslo žmonės buvo kreipiami ne tik įrodinėti neva aukštą sovietinės teisės, sovietinės valstybės, sovietinio Lietuvos valstybingumo, suvereniteto, demokratijos lygį ir tariamus pranašumus, bet ir kritikuoti nepriklausomos Lietuvos ir apskritai „buržuazinius“ politinę sistemą, konstitucinę santvarką, „demaskuoti“ tariamą jų demokratijos ir teisėtumo ribotumą. Lygiagretus Sovietų sąjungos ir „buržuazinių“ šalių teisės istorijos pateikimas turėjo sudaryti galimybes kontrasto principu nepelnytai aukštinti pirmąją („socialistinę“, sovietinę) ir niekinti, kaip „išnaudotojišką“, antrąją.

Teisės istorija, pateikiama laikantis partiškumo moksle principo, laikyta „aštriu ginklu kovoje prieš buržuazinę ideologiją“ [13, p. 16–17], todėl į politinį-ideologinį šios medžiagos aktualumą nuolat ir primygtinai orientavo kompartijos ir sovietinės valdžios atitinkamų institucijų direktyvoms.

Būtent dėl šios priežasties Lietuvos valstybės ir teisės istorijos problematika sovietmečiu neišnykdavo iš Vilniaus universiteto Teisės fakulteto bei Lietuvos mokslų akademijos sistemoje įvairiu metu veikusių teisės problemoms tirti struktūrinių padalinių mokslo tiriamojo darbo planų: nuolat buvo reikalaujama ne tik tirti sovietinės valstybės ir teisės susikūrimą Lietuvoje, socialinio teisėtumo ir teisėtavokos stiprinimą,

bet ir istorinius Lietuvos teisės šaltinius, užsiimti „buržuazinių reakcinių“ teisės teorijų, buržuazinės demokratijos ir fašizmo Lietuvoje „demaskavimu“.

Buvo dar ir kitų priežasčių, lėmusių palyginti didelį istorinės teisinės problematikos populiarumą teisės mokslininkų tarpe.

Sovietmečio pradžioje nemaža pastangų ir laiko reikalavo Lietuvai primestos teisės perėmimas, apsipratimas su padėtimi ir prisitaikymas prie jos bei prie naujų ideologinių ir metodologinių reikalavimų bent tokiu mastu, kuris leistų ją laikyti rimtesnio mokslo tiriamojo darbo objektu. Šiomis sąlygomis žvilgsnis į praeities teisę daug kam regėjosi esantis paprastesnis. Todėl nors teisiniai teoriniai-istoriniai mokslai buvo labiausiai ideologizuoti ir politizuoti, galimybę dirbti su teisine istorine medžiaga daugelis to meto mokslininkų vertino kaip savitą nišą, kurioje, užuot turėjus reikalą su dar nepakankamai įvaldytomis galiojusios teisės problemomis, buvo galima lengviau ir paprasčiau prisitaikyti dirbti (ar bent imituoti) rimtą mokslo tiriamąjį darbą.

Visa tai lėmė, galima sakyti, net kiek perdėtą dėmesį mūsų teisės praeičiai, kuri akivaizdžiai demonstruoja pradinio sovietmečio laikotarpio teisinės publikacijos. Pasitelkime pirmąjį ir ilgą laiką sovietinėje Lietuvoje buvusį vienintelį teisės mokslus reprezentavusį mokslo darbų rinkinį „Teisė“, pasirodžiusį 1957 m.², ir nuo to laiko savo publikacijų tematika atspindintį Lietuvos teisės mokslo tendencijas. Trijuose pirmuosiuose „Teisės“ tomuose (1957–1963 m.) net 42 procentai (dešimt iš 24) paskelbtų

² Tik po dešimtmečio, 1968 m., Teisingumo ministerija ėmė periodiškai leisti biuletinį „Socialistinė teisė“, skelbusi ir mokslinius straipsnius, iš jų ir skirtus teisės istorijai.

publikacijų buvo skirta teisės istorijos problematikai, o iki 1969 m. publikuoti šiame leidinyje straipsniai teisine istorine tematika sudarė gerą trečdalį (36 procentus) visų paskelbtų per tą laiką darbų³.

Per du tris sovietmečio dešimtmečius mokslo personalą, kvalifikaciją igijusį dar nepriklausomybės laikais, laipsniškai pakeitė mokslo darbui naujomis sąlygomis pasirenge jauni žmonės, baigę jau sovietizuoto Vilniaus universiteto Teisės fakultetą. Tai atsiliepė mokslo tiriamajam darbui. Nuo aštuntojo dešimtmečio pradžios pagausėjo teisine problematika parašytų monografių, pasirodė originalūs teisės disciplinų vadovėliai. Su bendru teisės mokslų atkutu pastebimai ėmė kristi domėjimosi istorija kreivė: 1970–1979 m. „Teisės“ publikacijų tarpe teisei istorinei tematikai jau buvo skirta 20 procentų straipsnių, o paskutinįjį dešimtmetį (baigiant 1989 m.) – tik 12 procentų.

Kitas faktas: sovietinės okupacijos pradžioje, teisės mokslams nelengvai taikantis prie naujos teisinės medžiagos, gan paradoksaliai atrodė net penkių teisininkų išrinkimas Lietuvos mokslų akademijos akademikais bei nariais-korespondentais (tokio pripažinimo teisės mokslų atstovai Lietuvoje daugiau nebesulaukė). Keturi iš jų (išskyrus V. Biržišką) buvo pagerbti už įdirbį būtent teisės istorijos srityje. Apie jų sėkmės priežastis galima pasakyti tiek, kad A. Janulaičio (išrinkto 1941 m.), P. Pakarklio (1946) ir K. Jablonskio (1956) išties vertingų mokslinių tyrimų sritis – Lietuvos senoji teisė – buvo dar mažiau paveikta naujos politinės aplinkos, o ketvirtajam, konsti-

tutinės teisės specialistui J. Bulavui, kelią į Lietuvos mokslo olimpą 1953 m. atvėrė laikyti politiškai aktualiais ir atitinkančiais to meto komunistines ideologines nuostatas darbai – „Buržuazinė demokratija Lietuvoje“ (1948) ir ypač jo disertacijos pagrindu 1949 m. išleista monografija [6], tapusi pripažinta klasika, naudota ir cituota praktiškai visų, savo darbuose anuomet mėginusių liesti Lietuvos tarpukario konstitucinę tvarką.

Nepaisant mokslinių tyrimų istorijos srityje skatinimo, realiai ir šiam darbui buvo daromi tam tikri varžymai, kontroliuojant naudojimąsi nuo paprasto skaitytojo specialiuose bibliotekų fonduose slepiama tarpukario literatūra, įslaptinus daugelį archyvuose saugomų nepriklausomybės laikų ir sovietmečio dokumentų.

Produktyviai dirbė vyresniosios kartos teisės istorijos tyrėjai tęsė, kol jų jėgos leido, savo dar nepriklausomybės laikais pradėtus viduramžių Lietuvos teisės tyrimus, o jaunesnės kartos autorių žvilgsnis daugiausia krypdavo į naujųjų laikų Lietuvos valstybės ir teisės istoriją, kuriai skirta net apie 80 proc. istorinei problematikai skirtų publikacijų sovietmečio „Teisėje“. Pažymėtina, kad trys penktadaliai pastarųjų publikacijų buvo skirti nepriklausomos Lietuvos teisei, o kitos gvildeno sovietinės teisės kūrimosi problematiką.

Lietuvos tarpukario valstybės ir teisės problematika, be paminėtų pirmųjų J. Bulavo darbų, labiau propagandiniais tikslais jau šeštajame – septintajame dešimtmečiais rašė S. Alperavičius (apie vietos savivaldybes), Z. Balevičius (apie darbininkų teisinę padėtį), vienas iš atsistų Teisės fakulteto mokslo personalui „sustiprinti“ N. Ogurcovas (apie „antiliaudini“ teismų pobūdį). Vėliau svarbiausi valstybės ir teisės istoriko

³ Mokslo darbų „Teisė“ publikacijų statistikos duomenys straipsnyje apskaičiuoti pagal šaltinį, literatūros sąrašą įvardytą 78 pozicijoje.

S. Vansevičiaus darbai (greta rašinių, skirtų LDK valstybiniam teisiniams institutams) buvo atlikti tiriant Lietuvos valstiečių pirmosios XX a. pusės teisinę padėtį [76], M. Maksimaitis gilinosi į tarpukario Lietuvos valstybės ir teisės istorijos klausimus [39 ir kt.].

Teisės istorikams savo darbais tuomet nemaža talkino teisės teoretikai ir galiojančios teisės specialistai, aktyviai, vykdant 1945–1960 m. fakulteto mokslo tiriamojo darbo planuose nenutrūkstamai figūravusį reikalavimą užsiimti „socialistinės visuomenės kūrimo, pramonės ir žemės ūkio pertvarkymo socialistiniais pagrindais teisinio reguliavimo klausimais“, ėmęsi tirti, laikydamiesi oficialiosios versijos, Lietuvos įjungimo į SSRS sudėtį istorinius-teisinius aspektus arba svarbiausių savo atstovaujamos teisės šakos institutų sovietizacijos procesą (K. Domaševičius – Lietuvos sovietinio „valstybingumo“ formavimąsi, A. Cirtautas – vietinių tarybų Lietuvoje sukūrimą, T. Birmontienė – sovietinės milicijos kūrimąsi, A. Liakas – sovietinių teismų steigimą, J. S. Pečkaitis – sovietinės baudžiamosios teisės formavimąsi, S. Stačiokas – socialistinių pramonės pagrindų nustatymą, A. Bulota – socialistinės žemės ūkio sistemos kūrimą, P. Vitkevičius – valstybinės socialistinės nuosavybės teisinių santykių atsiradimą, I. Nekrošius – socialistinių darbo santykių ir jų teisinio reguliavimo raidą Lietuvoje), taip pat tarpukario teisinės problemas (O. Ruželytė – žmogaus demokratinių laisvių realizavimo ypatybės, V. Paviolis – politinių partijų teisinę padėtį, P. Kūris – Klaipėdos krašto problemą, M. Apanavičius – karinius teismus, A. Klimka – mirties bausmę baudžiamuosiuose įstatymuose, Č. Mančinskas, L. Ži-

lienė – socialinę rūpybą, J. Jačkonienė – šeimos teisę); parašyta ir sėkmingai apginta daug teisinio istorinio pobūdžio disertacijų.

Išskirtiniu Lietuvos teisės istorijos mokslo ir studijų raidos įvykiu galima laikyti apskritai pirmojo šiam dalykui skirto vadovėlio – „Lietuvos TSR valstybės ir teisės istorija“ – 1979 m. pasirodymą [30]. Vadovėlis buvo parengtas Vilniaus universiteto Teisės fakulteto mokslininkų pastangomis, jo autorių kolektyvo nariai – vienuolika fakulteto mokslo personalo darbuotojų (M. Apanavičius, A. Cirtautas, K. Domaševičius, M. Kazlauskas, M. Maksimaitis, I. Nekrošius, S. Vansevičius, A. Vileita, P. Vitkevičius, J. Žeruolis, A. Žiurlys), šalia specialistų teisės istorikų jam priklausė teisės teoretikai ir šakinių teisės mokslų – civilinės, šeimos, darbo, baudžiamosios, procesinės teisės – atstovai. Ryškių pėdsakų vadovėlyje paliko laikmetis ir jam būdingos ideologinės nuostatos. Vadovėlio medžiaga suskirstyta į dvi dalis, kurių pirmoji skirta feodalizmo ir kapitalizmo laikotarpio Lietuvos valstybės ir teisės istorijai, antroji – „socializmo epochai“. Pastarajai, tuomet apėmusiai dar nepilnų keturiasdešimties metų laikotarpį, vadovėlyje buvo skirta dominuojanti vieta – apie 40 procentų visos jo apimties. Medžiagos periodizavimas pagal sovietmečiu įprastą schemą, pagrįstą socialinėmis ir ekonominėmis formacijomis, vedė prie savarankiškos Lietuvos valstybės ir teisės gyvavimo tarpsnių suplakimo su carine aneksija bei kaizerine okupacija. Be viso to, daugiausia dėmesio vadovėlyje sutelkta į valstybinių ir visuomeninių santykių raidą, o specialiai teisei jame skirti vos trys skyriai iš devyniolikos.

Lietuvos tarpukario teisės istorijos kūrėjų Filosofijos, sociologijos ir teisės insti-

tute buvo parengusi taip pat J. Bulavo vadovaujama mokslininkų grupė, bet, jo vadovui tuo metu jau esant aukštųjų politinių sferų nemalonėje, dienos šviesos veikalas neišvydo.

Reikia pripažinti, kad sovietmečio Lietuvos teisės istorijos mokslas, priverstas laikytis jam keltų politinių ir ideologinių reikalavimų, nebuvo visavertis. Jis nepagrįstai sureikšmino komunistuojančių elementų mėginimą Lietuvai 1918–1919 m. primesti sovietų Rusijos remiamą valdžią, iškreiptai vaizduodamas šią akciją pačių lietuvių vykdyta proletarine revoliucija, teikė Lietuvos tarpukario politinio režimo vertinimą kariniu-policiniu (1919–1926) ir fašistiniu (1926–1940), ieškojo buržuazinio teisėtumo krizės apraiškų, nepripažino Sovietų sąjungos agresyvaus vaidmens aneksuojant Lietuvą, tvirtino sovietinės konstitucijos demokratiškumą *etc.* Tuo pat metu, manytume, sovietmečio įdirbis Lietuvos teisės istorijos baruose, nepaisant buvusių nepalankių sąlygų, atnešė tam tikrą pozityvią naudą, paliko tam tikrą pėdsaką moksle ir mūsų tautos kultūroje: buvo, ypač į tyrimus įsitraukus didesniam žmonių skaičiui, surinkta, susisteminta ir į mokslinę apyvertą paleista palyginti gausi teisės aktais ir archyviniais dokumentais pagrįsta istorinė norminė ir faktologinė medžiaga, tyrėjai įgijo tam tikrą šio specialaus pasirengimo reikalaujančio darbo patirtį, atnešusią neabejotinos naudos jų ateities darbams.

3. Teisės istorijos tyrimai emigracijoje

Būtina pažymėti, kad tuo metu, kai Lietuva kentė sovietinę priespaudą, palankesnė aplinką užsiimti Lietuvos teisės istorijos problematika turėjo teisininkai bei istorikai,

pasitraukę į Vakarus. Tiesa, svetur jie susidūrė su kito pobūdžio sunkumais – su šaltinių stoka ir, dar svarbiau, su realybe, dažnai vertusia jiems neįprastu darbu pelnytis duoną kasdienę.

Tuo metu, kai savo šalį palikusių keletą profesionalių teisės istorikų moksliniai interesai ir naujomis sąlygomis siekė tolesnę Lietuvos praeitį, gausesnę išeivių teisininkų grupę susiklosčiusios aplinkybės pavertė savitais teisės istorikais, dažniausiai rašiusiais apie dar nesusčius laikus – Lietuvos 1918–1940 m. valstybinį teisinį gyvenimą, kuris jiems buvo ne tik geriausiai pažįstamas, bet ir buvo likęs nedylančiu prisiminimu, skausmingai asocijuodamasis su prarasta Tėvyne.

Ir dar viena reikšminga pastaba – Lietuvos tarpukario valstybės ir teisės problematika, gvildinama teisininkų darbuose išeivijoje, nuolat pynėsi su autorių neslepiaiomis viltimis, kad juose išmąstytos idėjos būsiančios naudingos kažkada ateityje jų įsitikinimu neišvengiamai išsilaisvinsiančiam jų kraštui.

Šioje teisės problematikoje akivaizdžiai populiariausia, o objektyviai – ir universaliausia bei neabejotinai svarbiausia buvo konstitucinė teisė, kurios klausimais išeivijoje domėjosi nemaža teisininkų (taip pat istorikų, politologų), pripažintų specialistų bei mokslo žmonių, ir nesančių tokiais.

Bene vaisingiausiai Lietuvos konstitucinės teisės baruose išeivijoje pasidarbavo teisės daktaras K. Račkauskas, nepriklausomoje Lietuvoje – Vytauto Didžiojo ir Vilniaus universitetų asistentas, kaip mokslininkas atsiskleidęs jau emigracijoje. Monografijoje „Lietuvos konstitucinės teisės klausimais“, išleistoje 1967 m. Niujorke, taip pat gausiuose straipsniuose [51; 52; 54

ir kt.] jis nagrinėjo lietuvių tautos, suvereniteto ir demokratijos teorijų atspindžio tarpukario konstitucijose problemas, išanalizavo nepriklausomos Lietuvos konstitucinius dokumentus, ypač 1922 ir 1938 metų „nuolatinės“ konstitucijas (1928 m. konstitucija, dėl realiai nevykdytos jos esminės, seimui skirtos, dalies, K. Račkausko manymu, neturėjusi „tiesioginės svarbos Lietuvos valstybės konstitucinėje raidoje“), bei 1918 ir 1920 metų laikinąsias, 1919 metų Konstitucijos pamatiniams dėsniams neteikdamas savarankiško akto reikšmės. K. Račkausko vertinimu, visos šios konstitucijos siekusios, pagal laiko reikalavimus ir jų leidėjų įsitikinimus, užtikrinti nepriklausomai Lietuvai egzistenciją ir tęstinumą, todėl nė viena jų neturinti būti smerkiama [53, p. 5].

Konstitucinei teisei skirti kito vyresniosios kartos mokslininko teisės daktaro, žinomo dar nepriklausomybės laikais Lietuvoje pasirodžiusiomis studijomis parlamentarizmo ir administracijos tematika, į Vakarus pasitraukusio iš Vilniaus universiteto Teisės fakulteto docento pareigų, P. V. Raulinaičio išeivijoje publikuoti darbai [55; 56; 58 ir kt.].

Tarp jaunesnės kartos autorių bene produktyviausiai reiškėsi K. Šidlauskas [66; 67; 68 ir kt.]⁴, Vilniaus universitete 1943 m. baigęs teisės studijas, jas gilinęs Harvardo universitete JAV, tapęs teisės daktaru. Lietuvos konstitucinės teisės baruose vaisingai pasidarbavo dar ir Vytauto Didžiojo universiteto auklėtinis teisininkas ir aktyvus visuomenininkas J. B. Laučka [23; 24; 25 ir kt.], taip pat keletas kitų autorių.

Rašiusiųjų emigracijoje konstitucinės teisės problematika realus indėlis į Lietuvos teisės istoriją pakankamai apčiuopia-

mas. Svarbiausia, tuomet, kai Lietuvos okupacijos laikotarpio literatūroje reikšmingiausi Lietuvos valstybingumo istorijai aktai – Lietuvos tarybos 1918 m. vasario 16 d. nutarimas, Steigiamojo seimo 1920 m. gegužės 15 d. rezoliucija ir kt. – buvo pabrėžtinai ignoruojami, išeivijos atstovai pirmieji ėmėsi analizuoti šių dokumentų turinį, atskleidė kiekvieno jų skyrium prasmę ir reikšmę. Jie tyrė Lietuvos konstitucinę raidą, išryškindami jos pasiekimus ir konstitucijų trūkumus, sykiu rengdami galimas rekomendacijas ateičiai.

Pažymėtina, kad toli nuo Tėvynės, rūpinantis palikusiesiems savo kraštą žmonėms sudaryti galimybę išsaugoti buvusios konstitucijos bent prisiminimą, tebesiblaškant Antrojo pasaulinio karo nusiaubtos Vakarų Europos keliais ir kenčiant varganą visko netekusių pabėgėlių dalį, laikraštis „Tėvynės sargas“ atskiru leidinuku Vokietijoje 1949 m. išleido 1922 metų Lietuvos Valstybės Konstituciją [34]. Ir vėliau, naujųjų emigrantų gyvenimui ėmus normalizuotis, konstitucijų tekstai dar nekart buvo publikuoti atskirais leidiniais [31; 32], spausdinti „Tėvynės sarge“ [33], pasirodė kaip priedas K. Račkausko minėtoje monografijoje.

Išeivijos leidiniuose pasirodydavo straipsnių taip pat civilinės, baudžiamosios ir kitų teisės šakų problematika [8; 18; 63; 64 ir kt.], juose taip pat buvo aptariami atitinkamos teisės šakos šaltiniai ir svarbesnieji institutai nepriklausomoje, taip pat sovietinėje ir vokiečių okupuotoje Lietuvoje, domėtasi jų perspektyva ateičiai.

4. Pakartotinai atkūrus nepriklausomybę

Tik pakartotinai atkurta Lietuvos nepriklausomybė atvėrė teisės istorijos mokslui galimybę objektyviai interpretuoti istorinius

⁴ Šio autoriaus straipsniai surinkti rinkinyje, literatūros sąrašė įvardytame 69 pozicijoje.

teisinius faktus ir reiškinius, teisinę praeitis, pradedant Lietuvos valstybingumo atkūrimu 1918 m., tapo laisvų mokslinių tyrimų objektu.

Sovietmečio pasiekimai Lietuvos teisės istorijos baruose nebuvo atmesti ir pasmerkti, valstybė nostrifikavo už tuos darbus mokslininkų kadaise įgytus mokslinius laipsnius ir pedagoginius vardus. Dar septynerius metus po pakartotinio Lietuvos valstybės atkūrimo akademiniams studijoms naudotasi sovietmečio laikų vadovėliu. Tik laikui bėgant svarbiausios Lietuvos teisės istorijos koncepcijos kur reikėjo buvo patikslintos, išplėsta mokslinių tyrimų tematika. Atsisakius dirbtinio istorijos mokslų sureikšminimo ir prideramą lygį pasiekus moksliniam susidomėjimui atskiromis teisės šakomis, istorijos publikacijų lyginamoji dalis, remiantis ta pačia mokslo darbų „Teisė“ publikacijų statistika, 1990–2007 m. besudarė 10 procentų visų publikacijų [37, p. 9]. Šiuolaikinių teisininkų dėmesys pagristai krypta į nūdienos aktualijas, dabarties teisės aktus ir institutus, jų efektyvumą ir tobulinimo būdus, pakeliui nevengiant saikingai pažvelgti ir į istorines jų nagrinėjamų problemų šaknis ir sprendimus istoriniuose praeities etapuose.

Apibendrintai Lietuvos teisės istorijos problematika nagrinėjama pirmiausia specialioje tam skirtoje mokomojoje literatūroje. 1997 m. pasirodė antras Lietuvos valstybės ir teisės istorijos vadovėlis [40]. Jame atsisakyta ideologinio balasto, sovietmečiu diegtų tyrimo metodų ir vertinimų, tačiau medžiagos parinkimu, išdėstymu ir proporcijomis jis nedaug tesiskyrė nuo pirmojo. Praėjus dar penkeriems metams, parengtas jau trečias vadovėlis, šikart aiškiai orientuotas į teisę, autoriams mėginant sutelkti

skaitytojo dėmesį į istorinius Lietuvos teisės šaltinius ir teisės institutų raidą [1].

Atskirų Lietuvos teisės šakų istorija atspindi mokomojoje literatūroje, skirtoje šakinėms teisės disciplinoms. Suvokiant tiesioginį buvusių Lietuvos konstitucijų poveikį visai teisei, atitinkamuose vadovėliuose stengiamasi išsamiai atspindėti konstitucinio reguliavimo raidą [4; 66]. Kitoje mokomojoje literatūroje publikuotas V. Pavilionio apibendrinimas „Lietuvos baudžiamosios teisės šaltiniai. Istorinė baudžiamosios teisės šaltinių apžvalga“ [3, p. 68–84], A. Dziegoraičio „Administracinės teisės mokslas Lietuvoje 1914–1940 m.“ [5, p. 152–159], E. Monkevičiaus „Žemės teisės istorinė apžvalga“ [46, p. 35–55], V. Staskonio „Pagrindiniai civilinės teisės raidos bruožai“ [9, p. 71–82], V. Mikelėno „Šeimos teisės raida Lietuvoje“ [44, p. 91–109]. Lietuvos notariato istoriją yra apžvelgęs V. Nekrošius [47].

Pasirodė keletas monografinių darbų, kuriuose specialiai ar kitos teisinės politinės problematikos kontekste nagrinėjamos svarbiausios teisės istorijos problemos: Lietuvos valstybingumo atkūrimo (J. Šato, D. Žalimo) [65; 80], konstitucionalizmo raidos (M. Maksimaičio) [38], teisinės valstybės (A. Vaišvilos) [74], konstitucinės justicijos (J. Žilio) [83], valstybės valdymo formos (G. Mesonio) [42], pilietybės (V. Sinkevičiaus) [62], atskirų institucijų ir teisės šakų raidos (S. Dvarecko, A. Katkaus, E. Palskio, E. Šileikio, G. Švedo, P. Vinklerio) [11; 19; 49; 71; 72; 79].

Gausiuose moksliniuose straipsniuose Lietuvos naujosios teisės istorijos problematiką, be minėtų, yra nagrinėję teisininkai V. Andriulis, S. A. Bačkis, J. Galginaitis, E. Jarašiūnas, S. Katuoka, E. Kūris,

P. Kūris, K. Lapinskas, J. Machovenko, P. Miškinis, A. Normantas, Z. Petrauskas, A. Pumputis, S. Stačiokas, G. Šapoka ir kiti.

Pažymėtini taip pat teisininkų praktikų, pasireiškusių savo profesijos istorijos entuziastais ir pasiekusių šioje srityje svarių rezultatų, darbai. Antai Šiaulių apygardos teismų istoriją yra tyręs A. Vilbikas [77], iš istorinės perspektyvos Lietuvos notariato įsteigimo ir raidos klausimus nagrinėjo V. Gaivenis [12].

Pažymėtinas bendrojo istorijos mokslo atstovų indėlis į Lietuvos teisės istoriją. Tai darbai, skirti Lietuvos politiniam režimui (K. Kuodys, R. Lopata) [21; 36], valstybės institucijoms (A. Anušauskas; M. Kuodys; V. Lesčius, Č. Mančinskas) [2; 22; 28; 41], savivaldybėms (G. Žilinskas) [82], valstybės tarnybai (A. Mikalauskas) [43], tarp-tautiniams santykiams (Č. Laurinavičius, V. Žalys) [27; 81], žymiems teisės mokslo atstovams (V. B. Pšibilskis, J. Sawickis [50; 61], tiriant ir propaguojant teisininko M. Römerio gyvenimą ir darbus ypač daug yra padaręs R. Miknys [45 ir kt.]) ir kt.

Tam tikrą susidomėjimą Lietuvos teisės istorijos problemomis rodo užsienio teisininkai ir istorikai. Ką jau kalbėti apie vyresniosios kartos mokslininkus, savo platesnio plano darbuose skyrusius tam tikrą dėmesį teisinio pobūdžio klausimams – JAV atstovaujantį A. E. Senną, lenkus J. Bardachą, P. Łossowską, Z. Sołaką ir kai kuriuos kitus, J. W. Goethe universitete Frankfurte prie Maino 2007–2009 m. rengta (T. Krömmelbeinas) daktaro disertacija originalia specifine tema „Civilinės teisės raida tarpukario Lietuvoje lietuviškos modernizacijos problematikos kontekste“ (*Die Entwicklung des Zivilrechts in Litauen in der*

Zwischenkriegszeit vor dem Hintergrund der litauischen Modernisierungsproblematik), kurioje tirti mėginimai pasitelkus, įstatymų leidybą, teismų praktiką ir teisės mokslus vienodinti ir modernizuoti anuomet marga Lietuvos teisę [84].

5. Apie kai kurias problemas

Reikia pripažinti, kad iki šiol esama nepelnytai mokslininkų kiek apleistų Lietuvos naujosios teisės istorijos problemų. Manytume, kad ir toliau teisės istorikų dėmesio verta išlieka plati naujų laikų Lietuvos teisės istorijos problematika, tame tarpe pagrindinių Lietuvos 1918–1940 m. žinybų teisinė bazė ir veikla, svetimos, ypač rusų, teisės recepcija, apie kurią daugelio žinios apsiriboja tarpukaryje naudotais svetimais civiliniu ir baudžiamuoju kodeksais, iki šiol lieka netirta požiūrio į pagrindines teisinės ir moralines vertybes – teisingumą ir teisėtumą – sovietmečių dvigubų standartų problema, teisiniai to meto tautos genocido pagrindai. Įdėmaus teisės istoriko žvilgsnio laukia pakartotinai 1990 m. atkūrusios nepriklausomybę Lietuvos teisės raidos ypatumai – sovietinės teisės laikinas panaudojimas ir transformacija, integraciniai procesai į Europos Sąjungos teisinę erdvę ir daug kita.

Nevyksta darbas, sudarant išsamią Lietuvos teisės istorijos bibliografiją.

Esama ir kitokio pobūdžio problemų.

Pastaraisiais metais labai padaugėjęs studijuojančiųjų bei nelikus ideologinių kliūčių, varžusių mokslo raidą, kai kurios neigiamos tendencijos ima reikštis akademinės teisės istorijos studijų srityje. Teisės istorijos svarba teisininkams ugdyti ilgus šimtmečius, kad ir ne visada siekiant tų pačių kilnių tikslų (sovietmetis), niekada

ir niekam nekėlė abejonių. Tokių abejonių, formaliai žiūrint, tarsi nekyla ir dabar. Kaip ir anksčiau, teisės mokslo atstovai, imdamiesi tam tikro teisinio reiškinių mokslinių tyrimų, retai apsieina be didesnių ar mažesnių pastangų patyrinti to reiškinių praeitį. Nepanašu, kad gyvenime būtų nustojusi vertės istorinio teisės aiškinimo metodo, neįmanomo be teisės istorijos žinių, reikšmė. Todėl turėtų kelti nerimą faktas, jog teisės istorijos disciplinoms, iki šiol laikytoms starto aikštele galiojančios teisės studijoms pradedantiems studentams, skiriamas laikas aukštųjų mokyklų mokymo planuose ir jų apimtis nepaliaujamai mažinami. Patiriamam dėl to nuostoliui studijuojančiųjų žinioms bent iš dalies kompensuoti, turėtų būti skiriama daugiau dėmesio atskirų teisės šakų istorijai, įtraukiant ar tobulinant atitinkamas temas šakinių teisės disciplinų programose ir vadovėliuose.

Dar viena teisės istorijos pozicijas menkinančia problema, mūsų manymu, lieka tai, kad Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos 1998 m. patvirtinta mokslo sričių, krypčių ir šakų klasifikacija [10] teisės istoriją eliminavo iš teisės mokslų ir perdavė ją humanitarinių mokslų srities istorijos kryptčiai. Gyvenimas rodo, kad šiuolaikinių istorikų humanitarų indėlis į teisės istoriją nėra ženklus, pavieniai jų darbai, parašyti bendresnių istorinių tyrimų kontekste, dar nerodo kiek ženklesnio jų susidomėjimo siauriau specifinėmis teisės istorijos problemomis. Net įsimenantys istorikų E. Gudavičiaus ir S. Lazutkos darbai, skirti Pirmajam Lietuvos Statutui, iš esmės reprezentuodami

Lietuvos istorijos šaltinotyra, teisės požiūriu, deja, jo nenagrinėja. Tat gyvuoja reali grėsmė, kad teisės istorija, likusi nemylimos, stumdamos ir niekam nereikalingos podukros vietoje, pasmerkiama merdėti ir pagaliau žlugti, kenkia ne tik teisės istorijos perspektyvai, bet ir veda prie esamų jos pasiekimų sunykimo ir jau tikrai neprisideda nei prie teisės, nei prie istorijos mokslų, bylojančių apie bendrą tautos kultūros lygį, plėtotės.

Išvados

Istoriškai neilgo laikotarpio vertė Lietuvos naujosios teisės istorijos mokslo raidai ir jo pasiekimams yra nevienoda – politiniu požiūriu kardinaliai besikaitaliojantis laikmetis tarpais sudarydavo labai skirtingas sąlygas moksliniams tyrimams ir palikdavo gilius pėdsakus jų rezultatuose.

Laikotarpyje tarp dviejų pasaulinių karų tik ką atkūrusios valstybingumą Lietuvos teisė ir jos istorija težengė pirmuosius žingsnius. Sovietmečiu poveikį teisės istorijai darė griežtas mokslo partiškumo reikalavimas, primygtinas oficialus valdžios orientavimas į politinį-ideologinį šios medžiagos aktualumą.

Pastaraisiais metais, teisinei praeičiai tapus laisvų mokslinių tyrimų objektu, teisės istorikai, aktyviai talkinami šakinių teisės mokslų atstovų, pasiekė tam tikrų rezultatų, nors tyrimuose esama dar nemaža spragų. Problemų kyla dėl dėmesio akademiniams teisės istorijos studijoms mažėjimo, dėl jos eliminavimo oficialioje mokslų klasifikacijoje iš teisės mokslų tarpo.

LITERATŪRA

1. ANDRIULIS, V., et al. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius, 2002.
2. ANUŠAUSKAS, A. *Lietuvos slaptosios tarnybos 1918–1940*. Vilnius, 1998.
3. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vilnius, 1996.
4. BIRMONTIENĖ, T., et al. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius, 2002.
5. BUKAVECKAS, A., et al. *Lietuvos administracinė teisė. Bendroji dalis*. Antroji laida. Vilnius, 2005.
6. BULAVAS, J. *Tautos atstovavimo falsifikavimas buržuazinėje Lietuvoje*. Vilnius, 1949.
7. BURKEVIČIUS, V. Lietuvos notariato veikimo dvidešimties metų sukaktis. *Teisė*, 1939, nr. 45.
8. BUTKUS, Č. Okupacija ir nuosavybė. *Lietuva*. 1953, nr. 4.
9. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius, 2009.
10. Dėl mokslo sričių, krypčių ir šakų klasifikacijos. *Valstybės žinios*, 1998, nr. 6.
11. DVARECKAS, S. *Lietuvos teismas 1918–1940 metais*. Vilnius, 1997.
12. GAIVENIS, V. *Nuo raštininko iki notaro*. Vilnius, 2007.
13. *История государства и права зарубежных стран*. Том I. Москва, 1963.
14. YČAS, M. Lietuvos vyriausybės sudarymo etapai ir jos pirmieji žingsniai. In *Pirmasis nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis 1918–1928*. Kaunas, 1930.
15. YSAKAS, P. Rinkimų teisė Lietuvoje. *Teisė*, 1924, nr. 6, 1925, nr. 7, 8.
16. JANULAITIS, A. Lietuvos teisyne reikalu. *Teisė*, 1928, nr. 7.
17. JURGUTIS, V. Mirties bausmė Lietuvos baudžamojoje teisėje. *Teisė*, 1938, nr. 42.
18. KAIRYS, J. Svetimi civiliniai kodeksai ar savi. *Teisininkų žinios*, 1957, nr. 19–20.
19. KATKUS, A. *Valstybės kontrolė: teisinės padėties ypatumai*. Vilnius, 2004.
20. KLIMAS, P. Lietuvos valstybės kūrimas 1915–1918 metais Vilniuje. In *Pirmasis nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis 1918–1928*. Kaunas, 1930.
21. KUODYS, M. *Karo padėties režimas Lietuvos Respublikoje 1919–1940 m.* Daktaro disertacija. Kaunas, 2009.
22. KUODYS, M. *Varniai, Dimitravas, Pabradė: koncentracijos ir priverčiamojo darbo stovyklos Lietuvoje 1927–1940 m.* Vilnius, 2007.
23. LAUČKA, J. B. Keletas žvilgsnių į Lietuvos 1922 metų Konstituciją: jos kilmė ir pagrindiniai principai. *Aidai*. 1985, nr. 3.
24. LAUČKA, J. B. Lietuvos parlamentinė santvarka 1918–1922. *Tėvynės sargas*. 1970, nr. 1.
25. LAUČKA, J. B. *Lietuvos 1922 metų konstitucijos kilmė ir pagrindiniai principai*. Roma, 1987.
26. LAUGALIS, A. Administracinio ir policinio aparato kūrimasis. In *Pirmasis nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis 1918–1928*. Kaunas, 1930.
27. LAURINAVIČIUS, Č. *Lietuvos–Sovietų Rusijos Taikos sutartis (1920 m. liepos 12 d. sutarties problema)*. Vilnius, 1992.
28. LESČIUS, V. *Lietuvos kariuomenė 1918–1920*. Vilnius, 1998.
29. *Lietuvos teismas 1918–1928* / Red. A. Kriščiukaičiai. Kaunas, 1930.
30. *Lietuvos TSR valstybės ir teisės istorija*. Vilnius, 1979.
31. *Lietuvos Valstybės Konstitucija*. Spauda „Darbininko“. Boston 27, Mass. (be m.).
32. *Lietuvos Valstybės konstitucijos* (išrašai iš „Vyriausybės žinių“ 1922, 1928 ir 1938 metų). Toronto, Kanada: sp. b-vė „Žiburiai“, 1952.
33. [Lietuvos Valstybės konstitucijų tekstai]. *Tėvynės sargas*. 1970, nr. 1 (31).
34. *Lietuvos Valstybės 1922 m. konstitucija*. „Tėvynės sargo“ biblioteka. Stuttgart, 1949.
35. LIŪDŽIUS, J. Šeima ir paveldėjimo teisė. *Teisininkų žinios*. 1954, nr. 10.
36. LOPATA, R. *Autoritarinis režimas tarpukario Lietuvoje: aplinkybės, legitimumas, koncepcija*. Vilnius, 1998.
37. MACHOVENKO, J.; ir NEKROŠIUS, I. „Teisei“ 50 metų. *Teisė*. 2007, nr. 65.
38. MAKSIMAITIS, M. *Lietuvos valstybės konstitucijų istorija*. Vilnius, 2005.
39. МАКСИМАЙТИС, М. *Политический режим в буржуазной Литве в 1919–1940 г. г.* Вильнюс, 1974.
40. MAKSIMAITIS, M.; ir VANSEVIČIUS, S. *Lietuvos valstybės ir teisės istorija*. Vilnius, 1997.
41. MANČINSKAS, Č. *Policija Lietuvoje 1918–1940 metais*. Vilnius, 1998.

42. MESONIS, G. *Valstybės valdymo forma konstitucinėje teisėje*. Vilnius, 2003.
43. MIKALAUSKAS, A. *Valstybės tarnautojai ir valstybės tarnyba Pirmojoje Lietuvos Respublikoje (1918–1940 m.)*. Daktaro disertacija. Kaunas, 2007.
44. MIKELĖNAS, V. *Šeimos teisė*. Vilnius, 2009.
45. MIKNYS, R. Mykolas Rōmeris – Lietuvos modernybės aušros metraštininkas, analitikas ir politikas. In RōMERIS, M. *Dienoraštis, 1918 m. birželio 13-oji – 1919 m. birželio 20-oji*. Vilnius, 2007.
46. MONKEVIČIUS, E. *Žemės teisė*. Vilnius, 2000.
47. NEKROŠIUS, V. *Notariato teisė*. Mokymo priemonė. Kaunas, 1997.
48. NEMICKAS, B. Ribbentropo-Molotovo sandėrių apžvalga ir teisinė prigimtis. *Naujoji viltis*. 1989, nr. 22.
49. PALSKYS, E. *Lietuvos kriminalistikos istorijos apybraižos*. Vilnius, 1995.
50. PŠIBILSKIS, V. B. *Mykolas Biržiška ir Vilniaus universitetas: veiklos studija ir atsiminimų publikacija*. Vilnius, 2005.
51. RAČKAUSKAS, K. Konstitucijos: Lietuvos nuolatinų konstitucijų laikotarpis. *Šaltinis*, 1973, nr. 2.
52. RAČKAUSKAS, K. Laisvė 1922 metų Lietuvos konstitucijoje. *Šaltinis*, 1971, nr. 4.
53. RAČKAUSKAS, K. *Lietuvos konstitucinės teisės klausimais*. New York, 1967.
54. RAČKAUSKAS, K. Steigiamasis seimas ir jo dvi konstitucijos. *Tėvynės sargas*, 1970, nr. 1.
55. RAULINAITIS, P. V. Lietuvos valstybės konstitucija (Piliečių teisės ir valstybės valdžios galios). *Tėvynės sargas*, 1953, nr. 1 (10).
56. RAULINAITIS, P. V. Okupanto įsakymų teisinė vertė. *Tėvynės sargas*, 1954, nr. 1 (11).
57. RAULINAITIS P. V. *Parlamentarizmas. Istoriniai-teoretiniai parlamentinės tvarkos bruožai*. Klaipėda, 1925.
58. RAULINAITIS, P. V. Tautos suverenumas. *Lietuva*, 1954, nr. 5.
59. [RōMERIS, M.] X. Y. *Lietuvos sovietizacija 1940–1941 m.* Rankraščio teisėmis. Augsburgas, 1949.
60. [RēMERIS] RōMERIS, M. *Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos*. Vilnius, 1990.
61. SAWICKI, J. Mykolas Rōmeris ir buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemių tautinės problemos. *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*. T. 15. Vilnius, 1999.
62. SINKEVIČIUS, V. *Lietuvos Respublikos pilietybė 1918–2001 metais*. Vilnius, 2002.
63. STRAVINSKAS, P. Lietuvos teismas vokiečių okupacijos metais. *Teisininkų žinios*. 1954, nr. 8.
64. STRAVINSKAS, P. Paprotinė teisė. *Teisininkų žinios*, 1957, nr. 21–22.
65. ŠATAS, J. *Lietuvos tarptautinis pripažinimas: praeitis ir dabartinės realijos*. Vilnius, 1991.
66. ŠIDLAUSKAS, K. Apie Lietuvos konstitucijos galiojimą. *Draugas*, 1954, nr. 151.
67. ŠIDLAUSKAS, K. Lietuvos prezidentų konstitucinės galios. *Aidai*, 1956, nr. 4.
68. ŠIDLAUSKAS, K. Netolimos praeities patyrimas. Lietuvos konstitucijų ydos ir jų pašalinimas. *Mūsų kelias*, 1948, nr. 34.
69. ŠIDLAUSKAS, K. *Svarstybos visuomeniniais ir teisiniais klausimais*. Straipsnių rinkinys. St. Petersburg, FL, 1987.
70. ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius, 2003.
71. ŠILEIKIS, E. *Seimo nario teisinė padėtis*. Vilnius, 1996.
72. ŠVEDAS, G. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius, 2006.
73. *Теория государства и права*. Москва, 1980.
74. VAIŠVILA, A. *Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje*. Vilnius, 2000.
75. VALSONOKAS, R. *Klaipėdos problema*. Klaipėda, 1932.
76. VANSEVIČIUS, S. *Lietuvos valstiečių teisinė padėtis buržuazijos valdymo metais (1919–1940)*. Vilnius, 1968.
77. VILBIKAS, A. *Šiaulių apygardos teismų istorija (1915–1945 ir 1990–2004)*. Šiauliai, 2005.
78. *Vilniaus universiteto mokslo darbų „Teisė“ bibliografija 1957–2007*. Vilniaus universiteto leidykla, 2007.
79. VINKLERIS, P. *Lietuvos Respublikos prezidento statusas ir įgaliojimai*. Viklnius, 2002.
80. ŽALIMAS, D. *Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. tarptautiniai teisiniai pagrindai ir pasekmės*. Vilnius, 2005.
81. ŽALYS, V. *Lietuvos diplomatijos istorija (1925–1940)*. Vilnius, 2007, t. 1.

82. ŽILINSKAS, G., *Vietos savivaldybių statusas Lietuvos Respublikoje 1918–1940 m.* Kaunas, 1999.
82. ŽILYS, J. *Konstitucinis teismas – teisinės ir istorinės prielaidos.* Vilnius, 2001.
84. *Goethe Universität Frankfurt am Main* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.jura.uni-frankfurt.de/impres/kollegiat/kroemmelbein.html>>.

THE RESEARCH ON THE NEW LITHUANIAN LAW: RESULTS AND PROBLEMS

Mindaugas Maksimaitis

S u m m a r y

The value of the relatively short historical period in question to the development of and the achievements of the new legal history science has not always been the same. The period that has been continuously changing in political outlook has provided for different conditions and resulted in deep traces in its results.

Within the period between the two World Wars and having just recovered statehood, Lithuanian law and its history has merely been able to make the first steps.

During the Soviet times legal history has been influenced by ideology and strict requirement to adhere to the views of the political party. Nevertheless, the active interest of scientists in historical issues during the beginning of this period has been determined not so much by the Government's official and persistent direction towards political and ideological relevance of history but more by the superiority of historical

material over the problems of law that has been forced upon and not yet prepared for more serious scientific research.

Emigrants at that time had a more favorable environment for taking up research of Lithuanian legal history, even though they had limited resources. They put most attention to the legal life of Lithuania during 1918–1940, which was investigated looking forward to the needs of the state to be liberated in the future.

This article describes the overview of the research of legal history that has been conducted after 1990, when Lithuania has once more regained independence, as well as certain gaps within this research. Issues are discussed that are relating to the decrease of interest to the academic research of legal history and its elimination from legal curriculum in the official classification of legal sciences.

Įteikta 2010 m. gruodžio 1 d.

Priimta publikuoti 2010 m. gruodžio 22 d.